

The author analyzes such notions as «change», «innovation», «educational change», «modernization of education». The author offers the following definition of modernization of school management, which lies in transition from the old forms and methods of management to new, contemporary and innovative ones; dynamic, controlled and qualitative improvement in educational management.

It is stated that high quality results of the Dutch education are reached mainly because of the long history of decentralized model in educational management together with a lot of freedom and autonomy given to schools. Under the article 23 of the Dutch Constitution it is mentioned that the key feature of education in the Netherlands is freedom: 1) to found schools and determine school philosophy (administrative autonomy); 2) to organize the teaching process and determine the principles of education (curriculum autonomy); 3) to administer funds (financial autonomy).

The article shows another peculiar feature of the Dutch education system, which is decentralization that has been clearly felt over the last twenty years. This tendency is regarded to be positive, because it facilitates democratic approach to distribution of administrative functions from the central government to local authorities, from local authorities to directors who know best what their school needs. At the same time attention is paid to school funding and parental involvement in decision-making. Unlike in Ukraine, the educational management in the Netherlands is more democratic; the system of education is more open to the participation of society in educational decision-making.

The article highlights the main problems and weaknesses of the Ukrainian educational management system processes such as: corruption in the educational system, the inappropriate usage of financial and material resources; centralisation, a lack of school autonomy which results in an overload of bureaucracy and excess of control; the lack of democracy, social accountability, readiness for innovations in education and school independence in choosing programs, curricula and books; insufficient parental participation, community involvement in school management. The solutions to these problems, possibilities to use the best examples of educational management experience of the Netherlands in order to improve the Ukrainian system of educational management are offered.

Key words: *change, modernization of school management system, school management, decentralization, freedom in education, administrative autonomy, financial autonomy, curriculum autonomy.*

УДК 377:37.011.3-01(439)

К. В. Годлевська

Інститут педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України

РОЗВИТОК ТА СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ В УГОРЩИНІ

У статті проаналізовані головні періоди розбудови системи професійної підготовки вчителів та науково-педагогічні праці освітніх діячів в Угорщині. Визначені культурні особливості, політичні чинники освітніх реформ, розглянуті сучасні стратегії розбудови національної освіти. Окреслено ідеї щодо професійної підготовки вчителя відомих угорських діячів. Виокремлено низку перспективних ідей, що мали велику вагу у створенні системи сучасної угорської професійної підготовки педагогічних працівників.

Ключові слова: *система освіти, професійна підготовка вчителя, педагогічна діяльність, Угорщина, Болонська система.*

Постановка проблеми. Процеси реформування змісту професійної підготовки вчителів у будь-якій країні неможливо осмислити без глибокого та всебічного аналізу досвіду минулого. Становлення й розвиток педагогічної освіти в Угорщині має глибокі історичні коріння. Визначення чинників, що впливали на ці процеси дасть змогу з'ясувати витoki та загальні тенденції освітніх реформ у цій країні. Завдяки історичному підходу можна прослідкувати закономірності поступу професійної підготовки вчителів і визначити головні періоди розбудови системи вищої педагогічної освіти в Угорщині.

Аналіз актуальних досліджень. В Україні дослідженню окремих питань із підготовки вчителів в Угорщині присвятили свої праці Є. Боркач, В. Гомонай, І. Керестень, М. Леврінц, Й. Міс, В. Сагарда та ін. Дослідження, присвяченого вивченню розвитку та становлення професійної підготовки вчителів не проводилося.

Мета статті – висвітлити історичні особливості розвитку професійної підготовки вчителів в Угорщині.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження застосовувалися такі методи дослідження: системний аналіз філософської, педагогічної, психологічної наукової літератури, вивчення й узагальнення педагогічного досвіду, ретроспективний, логіко-системний аналіз концептуальних засад розвитку професійної підготовки вчителів в історичному поступі.

Виклад основного матеріалу. Становлення професійної підготовки вчителів в Угорщині можна поділити на шість періодів:

1. X – XVI століття.
2. XIV століття – початок XVI століття.
3. Перша половина XVI століття – початок XVIII століття.
4. Кінець XVIII століття – початок XX століття.
5. 1945 – 1991 рр.
6. 1991 по теперішній час.

Розглянемо кожний період окремо та визначимо їх особливості.

X – XVI століття – це період становлення й розвитку початкової освіти, оскільки саме в цей період в Угорщині відкриваються перші школи. Виховання й навчання цілком підпорядковане церкві. В освіті панує латинська мова. Не видавалося жодної педагогічної літератури.

XIV століття – початок XVI століття – епоха Відродження. У цей період в Угорщині зароджується поділ освіти на ступені: початкову, середню та вищу. У м. Печ у 1367 році засновано один із перших у Центральній Європі університетів з філософським, теологічним і юридичним факультетами. У XV ст. у Буді відкривається перша в Угорщині друкарня й виходить у світ «Історія Угорщини» (латинською мовою).

У першій половині XVI століття – початок XVIII століття Угорщина розколота на дві частини: Задунайську, яка знаходиться під Османським ярмом і Королівство «Угорщина», до якого входять західно-північні землі сучасної Угорщини. Королівство знаходиться під правлінням Габсбургів. Початок цього періоду дуже критичний для тогочасної Угорської освіти, оскільки угорці протягом багатьох років вели боротьбу за свою незалежність, і тому природно, що в цей час вони не мала змоги розвивати свою вищу освіту. Частина вже існуючих університетів і вищих шкіл припинила свою діяльність через спустошення, спричинені війнами. Викладання продовжується латинською мовою, а більшість угорських студентів починають здобувати освіту закордоном. Ця ситуація змінилася тільки на початку XVII ст., коли у світ виходять перші угорські педагогічні твори Мартона Чомбора Сепші «Придворна школа» (1623 р.) і з заснуванням першого угорського університету (1635 р) в м. Надьсомбат за ініціативою естергомського єпископа, письменника, кардинала Петра Пазманя.

У 1652 році Утрехтською академією видається праця Якоба Фаркаша «Про школу». В ній автор проводить думку, що навчання в школах повинно здійснюватися рідною мовою, у них потрібно закріплювати елементи релігії, давати учням необхідні для життя знання.

Вагомий внесок у розвиток угорської освіти того часу вніс відомий чеський педагог Я. А. Коменський, який протягом чотирьох років (1650–1654) жив і працював у Шарошпатаці на запрошення вдови Ракоці І Жужанни Лоранті.

Ян Коменський розгорнув у Шарошпатаці та по всій Угорщині велику творчу педагогічну діяльність. Тут перед ним відкрилися можливості для практичного застосування його улюбленої ідеї пансофічної школи. У Шарошпатаці великий педагог написав перший в історії людства ілюстрований підручник «Світ чуттєвих речей у малюнках» («Orbis sensualium pictus») та книгу «Школа-гра» («Schola Ludus»), застосовуючи у школах методи унаочнювання та драматизації навчального матеріалу.

Заслугує на увагу розроблений Я. А. Коменським проект Шарошпатацької школи («Illustis Patakinæ Scholæ idea»). Унаслідок здійснення цього проекту Коменський запровадив класну систему навчання, ввів новий метод навчання: учні одержали змогу користуватися підручниками й були звільнені від писання конспектів [3].

Я. А. Коменський піддав суворій критиці методи навчання й виховання в Угорщині, вказавши на особливу важливість викладання та підручників рідною мовою. Перебування Я. А. Коменського в Угорщині – це роки творчих дерзань і педагогічної зрілості великого педагога. Його педагогічна діяльність залишила глибокий слід у розвитку культури й освіти Угорщини, благотворно позначилася не тільки на тогочасній педагогічній думці, а й на пізнішому розвитку угорської педагогічної науки.

У цей же час починають діяти поодинокі вищі школи, серед яких коледжі в Дебрецені, Шарошпатаці, Надьєнеді та зароджуються піаристські школи. У середині XVII ст. піаристи мали вже 14 повноцінних гімназій у містах Печ, Сегед, Вац, Дебрецен, Кечкемет, Надькароль та ін. При цих гімназіях було створено початкові класи, у яких навчали читанню, письму та арифметиці. Крім латинської мови, у піаристських школах вивчали арифметику, географію та інші реальні предмети. Усе ширше впроваджувалась у них рідна угорська мова.

Кінець XVIII століття – початок XX століття характеризується розширенням сфери вищої освіти. Цьому сприяло прийняття закону «Ratio educationis». Цей закон уперше стверджував державне обов'язкове навчання, розробляв систему освіти на різних етапах навчання – від початкових класів аж до Університетів. Він відбив кращі риси народної освіти XVIII сторіччя.

Виходячи з потреб різних верств населення, «Ratio educationis» визначає п'ять зв'язаних між собою ступенів шкіл. Перший ступінь – народна школа трьох типів: сільська школа з одним учителем, міська школа з двома вчителями й міська школа з трьома вчителями та двома–трьома класами. Якщо до останнього типу додавався IV клас, то створювалася народна школа першого ступеня, або нормальна (зразкова) школа, випускникам якої надавалось право працювати вчителями. Другий ступінь – трикласна граматична школа (латинська) з одним постійним професором. Третій ступінь – двокласна гімназія, у якій учні вивчали поезію та риторику. У ній викладали два професори. Четвертим ступенем була академія, тобто дворічний курс філософії з чотирма професорами-предметниками (філософія, математика, фізика, історія), а після цього – ще дворічний юридичний курс також із чотирма ординарними професорами (загальне право, домашнє право, адміністрація та історія). Нарешті, п'ятим ступенем проголошувалися королівські університети з чотирма факультетами (теології, юридичний, лікарський і філологічний). Законом установлювався порядок призначення вчителів, директорів шкіл та їх кваліфікація.

Навчальні програми шкіл відповідали настановам абсолютизму й раціоналізму, в основу яких було покладено «виховання покірливих і корисних державі громадян. З цією метою в навчальні плани вводилася низка нових дисциплін. Але, щоб запобігти перевантаженню учнів, передбачені навчальним планом предмети поділялися на три групи: а) обов'язкові для всіх; б) корисні для всіх; в) потрібні й корисні лише деяким. Отже, у школі були головні, побічні та другорядні дисципліни. Перші дві групи були обов'язковими для всіх учнів, але вимоги щодо вивчення побічних дисциплін були нижчими. Дисципліни третьої групи вивчались добровільно [3].

У 1790 р. було видано розпорядження Леопольда II за яким у всіх школах Угорщини угорська мова оголошувалась обов'язковою, а на посаду

вчителя допускався лише той, хто знав угорську мову. З 1803 р. гімназії стали 6-класними: I–IV класи граматичні, V–VI – гуманітарні.

У країні розгортається рух проти монополії панівних класів на освіту та проти засилля латинської мови в навчальних закладах. Прогресивна молодь і викладачі вищих шкіл виступали за попредметне викладання наук, за поліпшення підготовки викладацьких кадрів, ставила питання про вивчення угорської мови як предмета, а також урегулювання співвідношення між реальними й гуманітарними предметами в навчальних планах.

Незважаючи на те, що в цей період усе частіше з'являлися цінні педагогічні праці, тогочасна педагогічна наука ще не могла дати школі досконалого посібника з теорії навчання й виховання. Тільки в I половині XIX ст. в Угорщині робляться перші спроби створення на зміну латинським підручникам з педагогіки підручників рідною мовою. Перший такий підручник був створений у 1845 р. у Шарошпатаці педагогом Габором Серемлеї «Педагогіка», який відкрив цілу епоху в угорській педагогічній літературі.

1945-1991 – період Радянської влади в Угорщині, відзначається скасуванням церковно-приходських шкіл, уніфікацією навчальних планів, збільшенням масштабів шкільного будівництва, збільшенням числа університетів до 16, в університетах та інститутах навчання ведеться також на вечірніх і заочних факультетах.

Учителів початкових класів готували в Учительських інститутах. Термін навчання був 3 роки. Абітурієнти могли поступати в них після закінчення гімназії. Метою цих навчальних закладів була підготовка добре знаючих і люблячих свою професію спеціалістів.

Навчальним планом передбачалося вивчення таких дисциплін, як педагогіка, психологія, приватні методики, логіка, рідна мова і література, історія мистецтва, математика, географія, анатомія та ін.

В учительських інститутах велика увага зверталася на організацію педагогічної практики. Після закінчення I курсу проводилася двотижнева виховна практика, після закінчення II курсу студенти проходили піонерську практику в піонерських таборах, а на III курсі в сільських школах проводили комплексну практику, протягом якої давали уроки в усіх початкових класах [2, 205].

Підготовкою викладачів для V–VIII класів займаються педагогічні інститути. Термін навчання в них – 4 роки. Відповідно до постанови уряду педінститути повинні випускати фахівців, які б досконало володіли основами педагогічної науки, методами навчання й виховання.

Відповідно до навчальних планів педінститути ведуть підготовку фахівців із двох предметів. Передбачено 42 здвоєні спеціальності. Серед них, наприклад, такі: угорська мова та література, література – історія, біологія – хімія та ін.

Студенти протягом усього періоду навчання в інституті повинні пройти такі види педагогічної практики: у 1-му й у 2-му семестрах двічі

(всього 20 годин) з психології; у 3-му та 4-му семестрах двічі (всього 10 годин) з педагогіки; у 5-му семестрі (всього 10 годин) предметне методичне спостереження за вибором; у 7-му та 8-му семестрах щотижневе обов'язкове групове відвідування базової школи та пробні уроки; у 8-му семестрі тритижнева практика в сільській загальноосвітній школі з проведенням самостійних уроків.

Студенти-випускники в обов'язковому порядку пишуть дипломні роботи, які допомагають їм набути навичок у зборі матеріалів, в оформленні та оцінці наукових даних. Завершальний етап у навчанні – здача державних іспитів, до яких допускається студент, який успішно закінчив усі 8 семестрів і отримав позитивну оцінку за дипломну роботу. На державні іспити виносяться філософія, педагогіка й методика спеціальностей [2, 206].

На університети покладено обов'язок готувати кадри високоосвічених фахівців-педагогів. Вони озброюють майбутніх викладачів гімназій знаннями й уміннями виховувати з підростаючого покоління всебічно розвинених людей. З цією метою в університетах імені Лоранда Етвеша (Будапешт), імені Аттили Йожефа (Сегед) і Лайоша Кошута (Дебрецен) організовані педагогічні відділення, на яких навчаються юнаки та дівчата, які мають покликання до педагогічної роботи [2, 208].

1991 р. по теперішній час – період модернізації, входження Угорщини до Європейського освітнього простору, у Болонський процес.

У 1999 році Угорщина приєдналася до Болонського процесу, а прийняття у 2004 році офіційної постанови уряду про впровадження стратегічних положень Болонської освітньої системи й у 2005 році Закону про вищу освіту створили законодавчу базу для реформування вищої освіти країни відповідно до вимог Болонського процесу, зокрема, переходу вищої освіти, у тому числі й вищої педагогічної освіти, на трьохступеневу систему, що передбачає базовий курс навчання в бакалавраті, магістратурі та аспірантурі (докторантурі). Для реформування педагогічної освіти важливе значення мало створення у 2004 році національної комісії з питань впровадження Болонських угод та підкомітету з підготовки вчителів.

Сучасні вузи Угорщини можна розділити на університети й коледжі, державні, приватні та ті, що належать релігійним організаціям. Навчальний план та освітні стандарти у ВНЗ має оцінювати Державний комітет з акредитації Угорщини кожні вісім років, що гарантує якісне викладання дисциплін. Університети Угорщини пропонують навчання з широкого спектру спеціальностей на різних щаблях освіти і проводять наукові дослідження.

Підготовку вчителів у даний час здійснюють більше половини всіх вищих навчальних закладів Угорщини.

Приєднання до Болонського процесу докорінно змінило систему підготовки вчителів в Угорщині. Наказом міністра освіти Угорщини 15/2006 (IV. 3.) були визначені освітні та кваліфікаційні вимоги

бакалаврської та магістерської підготовки й розпочато процес упровадження ступеневої системи вищої освіти.

Наразі, в Угорщині підготовка вчителів здійснюється за двома спеціальностями, причому кожна вчительська спеціальність може бути як основною, так і додатковою. Розрізняють такі категорії вчителів: учитель дошкільних закладів (*óvodapedagógus*), учитель початкових класів (*tanító*), учитель молодших середніх класів (*tanárand*), учитель старших середніх класів (*középiskolai tanár*), спеціальний учитель-тренер (*gyógyapedagógus*). Право викладати у школі випускникам угорських вищих навчальних закладів надається тільки після здобуття магістерського диплома.

З 2006/2007 навчального року у ВНЗ Угорщини введена болонська система освіти, яка передбачає три етапи навчання: 1) за умови навчання в університеті протягом 3-х років студент отримує диплом бакалавра; 2) за наявності цього диплома студент має право продовжити навчання в магістратурі (+ 2 роки); 3) останнім етапом може бути докторська школа (+ 3 роки зі стипендією або без стипендії) (і ще + 2 року додатково, для написання дисертації).

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, у результаті нашого дослідження ми можемо зробити висновок, що система професійної підготовки вчителів в Угорщині, пройшовши різноманітні етапи становлення, сьогодні відповідає вимогам сучасності, оскільки має високі стандарти якості на всіх рівнях. Спільним для України та Угорщини є прагнення сформувати систему педагогічної освіти, поєднуючи національні традиції з прогресивними ідеями зарубіжного досвіду, тому вивчення історичного досвіду організації угорської професійної підготовки вчителів надає можливість виділити найкраще з метою втілення цих ідей у практику в навчальних закладах України.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми, що вивчалася. Подальшого вивчення потребують проблеми вдосконалення законодавчої та нормативної бази щодо організації науково-дослідної, інноваційної діяльності студентів в університетах Угорщини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боркач Є. І. Реалізація принципів Болонського процесу у підготовці вчителів в Угорщині / Є. І. Боркач, З. Поор // Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору : матеріали V-ої Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Київ, 25–27 листопада 2010). – Вища освіта України. – Тематичний випуск. Додаток 4, Т. I (19). – К, 2010. – С. 401–406.
2. Гомонай В. В. Народное образование в Венгрии / В. В. Гомонай. – М. : «Педагогика», 1972. – 224 с.
3. Гомонай В. В. Педагогічна думка в Угорщині / В. В. Гомонай. – Київ-Ужгород : вид-во «Радянська школа», 1969. – 207 с.
4. Зуева О. Н. Сравнительный анализ систем профессионального образования России и Венгрии : дис. ... канд. пед. наук / Зуева Ольга Николаевна. – Шуя, 2010. – 169 с.

РЕЗЮМЕ

Годлевская Е. В. Развитие и становление профессиональной подготовки учителя в Венгрии.

В статье проанализированы основные этапы развития системы профессиональной подготовки учителей и научно-педагогические труды образовательных деятелей в Венгрии. Определены культурные особенности, политические факторы образовательных реформ, рассмотрены современные стратегии развития национального образования. Определены идеи по профессиональной подготовке учителя известных венгерских деятелей. Выделены ряд перспективных идей, имели большой вес в создании системы современного венгерского профессиональной подготовки педагогов.

Ключевые слова: система образования, профессиональная подготовка учителя, педагогическая деятельность, Венгрия, Болонская система.

SUMMARY

Hodlevska K. The Development and Formation of Teacher Training in Hungary.

The paper analyzes the main periods of the development of vocational teacher training, scientific and educational work of the educational leaders in Hungary. The cultural characteristics, the educational reform political factors discussed current development strategy of national education are identified. These periods are: the first – the X-th –XVI-th century – the period of formation and development of primary education; the second – the XIV-th century – the beginning of the XVI-th century – the Renaissance, staging education at primary, secondary and higher education; opening of the first Hungarian university; the third – the first half of the XVI-th century – the beginning of the XVIII-th century – Ottoman yoke Danusian of Hungary and strengthening of the Habsburgs in the western and northern parts of the kingdom «Hungary»; flourishing of Latin schools, strengthening the role of the Hungarian language; appearance of early printed books; the fourth – the end of the XVIII-th century – the beginning of the XX-th century is characterized by the expansion of higher education and the establishment of new universities; the fifth – 1945-1991 – the period of the Soviet power in Hungary, cancellation of parish schools, unification of curricula, increase in school construction, increasing the number of universities (to 16 universities) and institute; learning in the evening and correspondence departments; the sixth – 1991 to present – a period of modernization, Hungary's joining the European educational space, the Bologna process.

The ideas for training teachers of famous Hungarian figures are outlined. The author has determined a number of promising ideas that are of great importance in training modern Hungarian teachers.

It is determined that the system of teacher training in Hungary, having different stages of development, now meets modernity, because of the high quality standards at all levels. Ukraine and Hungary have the desire to form a system of teacher education, combining national traditions with progressive ideas of international experience, so the study of the historical experience of Hungarian teacher training provides an opportunity to highlight the best practices in order to implement these ideas into practice in the educational institutions of Ukraine.

Key words: an education system, teacher training, educational activities, Hungary, Bologna system.